

SIYOSIY JARAYON SUB'EKTLARI

Boyqulova Nozima Abdumurod qizi

O'ZMU Siyosatshunoslik yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada siyosiy jarayon tushunchasi va siyosiy jarayon sub'ektlari haqida fikr va mulohazalar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *Demokratiya, prinsip, respublika, boshqaruv, davlat, jamiyat, siyosat, madaniyat, munosabat.*

“Demokratiya” ko‘p ma‘no va tushunchalarga ega, ammo ular ushbu hodisaning faqat ba‘zi jihatlarini tavsiflaydi. Bugungi kunda olimlar orasida ko‘plab munozaralarga sabab bo‘lgan yagona ta‘rif mavjud emas. Shunga qaramay, tadqiqotchilar zamonaviy demokratiya bir qator prinsiplarga asoslanadi, ularsiz uning ishlashi mumkin emas. Ushbu prinsiplarga hokimiyatni ajratish tizimi, xalq suvereniteti, respublika boshqaruv shakli, parlamentarizm, erkin saylovlar, plyuralizm kiradi, bu ijtimoiy, madaniy va siyosiy rang-baranglikni belgilaydi va hokazo. Hayotning barcha sohalarida davlat-jamiyat munosabatlarining asosiy tartibga soluvchisi sifatida konstitutsionalizm, ayniqsa, uning rivojlanishining hozirgi bosqichida dolzarbdir. Har bir demokratik davlat huquqiy islohotlarga intiladi. Uning rivojlanishi jamiyatning o‘zi belgilagan va shuning uchun u tomonidan tartibga solinadigan muayyan chegaralar doirasida sodir bo‘ladi. Bunday chegaralar asosiy qonun yoki Konstitutsiya bilan mustahkamlangan. Asosiy qonun sifatida davlat faoliyati chegaralarini belgilab, davlat mexanizmi tuzilmalari faoliyat yo‘nalishlari, shakllari va usullarini belgilaydi, shuningdek, davlat hokimiyati va uning fuqarolar bilan munosabatlarini tartibga soladi.

Siyosiy jarayon o'zining ko'lami bo'yicha butun siyosiy makonga mos keladigan tarzda nafaqat jamiyatda qabul qilingan siyosiy o'yin me'yorlari va qoidalariga javob beradigan xatti-harakatlar, munosabatlar va davlat hokimiyati uchun raqobat mexanizmlarini tavsiflovchi an'anaviy (shartnomaviy, normativ) o'zgarishlarni qamrab oladi. . Shu bilan birga, siyosiy jarayonlar sub'ektlar tomonidan o'zlarining normativ-huquqiy bazada mustahkamlangan rol funksiyalari buzilganligi, o'z vakolatlarini haddan tashqari oshirib yuborganligi, o'z siyosiy doiralaridan tashqariga chiqqanligidan dalolat beruvchi o'zgarishlarni ham qamrab oladi. Shunday qilib, siyosiy jarayonning mazmuniga, shuningdek, davlat hokimiyati bilan munosabatlarda umumiy qabul qilingan standartlarga ega bo'lmagan sub'ektlarning faoliyatida sodir bo'ladigan o'zgarishlar, masalan, noqonuniy partiyalar faoliyati, terrorizm, siyosatchilarning sohadagi jinoiy harakatlari kiradi. kuch va boshqalar.

Haqiqiy, nafaqat rejalashtirilgan o'zgarishlarni aks ettirgan holda, siyosiy jarayonlar aniq me'yoriy bo'lmagan xususiyatga ega bo'lib, bu siyosiy makonda turli xil harakatlarning (to'lqin, tsiklik, chiziqli, inversiya, ya'ni qaytish va boshqalar)

mavjudligi bilan izohlanadi. siyosiy hodisalarni o'zgartirishning o'ziga xos shakllari va usullariga ega bo'lib, ularning kombinatsiyasi ikkinchisini qat'iy ishonch va barqarorlikdan mahrum qiladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, siyosiy jarayon sub'ektlar (munosabatlar, institutlar) siyosiy faoliyatining nisbatan mustaqil, mahalliy o'zgarishlari majmuidir, ular turli omillarning kesishmasida vujudga keladi va ularning parametrlarini aniq belgilash u yoqda tursin. bashorat qilingan. Shu bilan birga, siyosiy jarayon o'zgarishlarning diskretligini yoki hodisaning ba'zi parametrlarini o'zgartirish imkoniyatini tavsiflaydi va shu bilan birga uning boshqa xususiyatlari va xususiyatlarini o'zgarishsiz saqlab qoladi (masalan, hukumat tarkibidagi o'zgarishlar birlashtirilishi mumkin). oldingi siyosiy kursni saqlab qolish bilan). O'zgarishlarning o'ziga xosligi va diskretligi siyosiy jarayonga ma'lum baholarni ekstrapolyatsiya qilish (zamonaviy faktlar qadriyatlarini kelajakka o'tkazish) imkoniyatini istisno qiladi, siyosiy prognozni murakkablashtiradi va siyosiy istiqbollarni bashorat qilishni cheklaydi.

Shu bilan birga, siyosiy o'zgarishlarning har bir turi o'ziga xos ritmga (tsikllik, takroriylik), sub'yektlar, tuzilmalar va institutlarning bosqichlari va o'zaro ta'siri kombinatsiyasiga ega. Masalan, saylov jarayoni saylov tsikllari bilan bog'liq holda shakllanadi, shuning uchun aholining siyosiy faolligi qonun chiqaruvchi yoki ijro etuvchi hokimiyat organlariga nomzodlar ko'rsatish, ularning nomzodlarini muhokama qilish, saylash va faoliyatini nazorat qilish bosqichlariga mos ravishda rivojlanadi. Hukmron partiyalarning qarorlari siyosiy jarayonlar uchun o'z ritmini belgilashi mumkin. Ijtimoiy munosabatlarni sifat jihatidan isloh qilish davrlarida bu qarorlar emas oliy organlar boshqaruv, lekin siyosiy kuchlarning uyg'unligi va muvozanatini o'zgartiradigan alohida siyosiy voqealar. Harbiy to'ntarishlar, xalqaro inqirozlar, tabiiy ofatlar va hokazolar siyosiy jarayonga bunday "yirtilgan" ritmni o'rnatishi mumkin.

Siyosiy jarayonlarda viloyat (mahalliy) va hududiy siyosiy institutlar muhim rol o'ynaydi. Siyosiy institutlarning strategik vazifalari, asosan, joylarda mahalliy siyosiy institutlar orqali hal qilinadi. Ular, ya'ni mahalliy va hududiy siyosiy institutlar mahalliy aholining siyosiy faolligi sub'ekti va ob'ekti sifatida, bir tomondan, markaziy organning mahalliy tashkilotlar, uning asosi bilan aloqasini ta'minlaydi, boshqa tomondan esa siyosiy institutning muayyan hudud, viloyat yoki tuman hayotidagi maqsad va vazifalarini amalga oshiradi. Siyosiy institut o'zining joylardagi institutlari yoki bo'linmalarisiz samarali faoliyat yurita olmaydi.

Siyosiy jarayon sub'ektlariga odatda shaxslar, siyosiy partiyalar, manfaatdor guruhlar va hukumat institutlari kiradi. Bu tashkilotlar saylovlar, siyosat ishlab chiqish va boshqaruv kabi siyosiy faoliyatni shakllantirish va ishtirok etishda turli rol o'ynaydi. Siyosiy jarayon boshqaruv, saylovlar, siyosiy partiyalar, davlat siyosati, diplomatiya, xalqaro munosabatlar va boshqalarni o'z ichiga olgan keng doiradagi sub'yektlarni o'z ichiga oladi. U jamiyatda hukumatning faoliyati va hokimiyatning taqsimlanishini shakllantiradigan va ta'sir qiluvchi shaxslar, guruhlar va institutlarning faoliyati,

qarorlari va o'zaro ta'sirini o'z ichiga oladi. Siyosiy jarayonning sub'ektlari muayyan kontekst va mamlakatga qarab farq qilishi mumkin.

Siyosiy jarayon sub'ektlari, to'g'ridan-to'g'ri siyosiy jarayonda faol bo'lgan shaxslar, tashkilotlar yoki guruhlardir. Bu sub'ektlar, siyosiy hujjatlarni yaratish, takliflar bilan qo'shimcha siyosiy hosilalar yaratish, shaxsiy va umumiy maqsadlarda siyosiy tahlil va rejalashtirish, rivojlantirish natijalarini amalga oshirish uchun faollik ko'rsatish, hamda hokimiyat tartibini o'zgartirishni maqsad qiladi.

Quyidagi siyosiy jarayon sub'ektlari mavjud bo'lishi mumkin:

1. Davlat rahbarlari va siyosiy liderlar: Davlat rahbarlari va siyosiy liderlar, davlatning asosiy siyosiy sub'ekti sifatida hokimiyat organlarida respublika, monarkiya yoki boshqalar sifatida vazifa bajarishadi.

2. Siyosiy partiyalar: Siyosiy partiyalar, belgilangan siyosiy va ijtimoiy yo'nalishlarda tashkil etilgan va bazi siyosiy maqsadlar va tamoyillar asosida faoliyat ko'rsatuvchi organlardir.

3. O'ydin ovoz chiqarish tashkilotlari: O'ydin ovoz chiqarish tashkilotlari, siyosiy yangiliklar bo'yicha ogohlantirish, o'ydin ovoz chiqarishda ko'rsatkichlar topshirish, engil xotin-qizlarga rahbarlik qilish va qo'shimcha siyosiy faolliklar bilan shug'ullanadi.

4. Siyosiy guruhlar va jamiyat tashkilotlari: Siyosiy guruhlar va jamiyat tashkilotlari, siyosiy maqsadlar uchun tashkil etilgan guruhlar, ittifoqlar va boshqalar. Bu guruhlar, siyosiy yangiliklar yuritish, fikrlar bilan tahlil qilish, hamda o'zaro hamkorlik va tadbirlarda ishtirok etish maqsadida faoliyat ko'rsatadilar.

5. Media tashkilotlari: Media tashkilotlari, siyosiy jarayonlarni tahlil qilish, siyosiy yangiliklarni tarqatish va shu bilan birga rahbarlik qilish maqsadida faoliyat ko'rsatuvchi telekanallar, radiostansiyalar, internet portallari, matbuot va boshqa media vositalari.

6. Fuqarolar va siyosiy tarqatma tashkilotlari: Fuqarolar va siyosiy tarqatma tashkilotlari, siyosiy mehnatlar uchun yetakchi odat va birikmalar bilan birgalikda o'zaro hamkorlik qiladilar. Ulardan foydalanilgan yangiliklar tuzatish, to'g'ridan-to'g'ri ravishda kelishuvga, takliflar ko'rsatish va siyosiy yetakchilar bilan muloqot o'rnatish.

Bu ainaviy sub'ektlar siyosiy jarayonlarning shakllanishi va rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ularning faoliyati, siyosiy muhitda fikr, siyosiy kompromissizlik va siyosiy hamkorlik zhixozlari orasidagi kelishuvlarni, qarashlarni va tabdillarni ta'sir etishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimovning XII chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining X sessiyasida 1992 yil 2 va 3 iyulda so'zlangan nutq.

2. Jumaev R. Siyosiy texnologiyalar. 2018 y. 87 b.

3. Mirziyoev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 22 dekabr. –T.: «O'zbekiston», 2017. B. 34-35.

4. Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию. Учебник. –М: АспектПресс, 1999. –С. 384.

5. Теория политики. Учебное пособие. /Под ред. Б.А. Исаева. - СПб.: Питер, 2008. –С. 278.